

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Д.В. Комарков

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

© Комарков Д.В., 2017.

Стаття отримана редакцією 17.12.2017 р.

Вступ. Об'єктивна необхідність забезпечення економічної безпеки розвитку українських промислових підприємств безпосередньо пов'язана зі змінами у конкурентному середовищі, нестабільністю фінансових, ресурсних та споживчих ринків, мінливістю суспільних та політичних орієнтирів розвитку. Розв'язання цих проблем полягає насамперед у формуванні та використанні ефективних механізмів і методів аналізу, оцінювання, які забезпечували прийняття доцільних управлінських рішень щодо створення стану захищеності підприємств від зовнішніх та внутрішніх загроз. Ці причини зумовлюють необхідність розв'язання сукупності завдань щодо вибору й застосування аналітичних методів, що створять адекватну інформаційно-аналітичну базу ефективних систем управління економічною безпекою вітчизняних підприємств.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Проблемам економічної безпеки підприємств присвячені роботи таких авторів, як В.Л. Безбожний, М.О. Кизим, А.В. Козаченко, О. М.Ляшенко, В.П. Пономарьов, І. П. Отенко, С.В. Філіпова, О. В.Орлик, Л.Г. Шемаєва, І.А. Яртим та інші. У їх працях вирішуються питання забезпечення економічної безпеки підприємств, які останнім часом набули особливої значущості, представлені з позицій захисту від загроз і оцінювання їх наслідків. Однак необхідно відмітити, що на сьогодні серед фахівців та науковців, котрі займаються цією проблемою, не існує єдиної думки щодо формалізованого представлення економічної безпеки підприємства для її аналізу й оцінювання в аспекті його розвитку, створення інформаційно-аналітичного забезпечення, інтеграції його в систему управління розвитком підприємства, захисту від негативних факторів. Розв'язанню такої проблеми присвячено це дослідження.

Метою статті є теоретичний аналіз існуючих методичних підходів до аналізу та оцінювання рівня економічної безпеки, її факторів і розроблення інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки розвитку підприємства.

Основний матеріал і результати. У науковому колі не існує єдиної думки щодо вибору універсального комплексу показників економічної безпеки підприємства. Вибір того чи іншого показника залежить від багатьох факторів стосовно конкретного підприємства. Найчастіше аналіз економічної безпеки підприємства зводиться до оцінювання стійкості фінансово-економічного стану підприємства за критеріями ліквідності, стійкості, ділової активності, прибутковості (рентабельності) [1, 2]. Використовуючи фінансові показники, можна дати цілком адекватну оцінку фінансово-економічної діяльності підприємства. Багато фахівців, як теоретиків, так і практиків, стверджують про доцільність використання при оцінюванні стану економічної безпеки не фінансових показників у комплексі з фінансовими, представляючи їх як збалансовану систему показників [3–6].

Необхідність використання фінансових показників при оцінюванні економічної безпеки розвитку підприємства не викликає сумніву. Вважається, що у сфері оцінювання процесів розвитку всі фактори вивчені й вони ототожнюються з показниками результативності діяльності конкретного підприємства. Тому найчастіше проблема полягає лише в правильному підборі того або іншого показника для формування їх сукупності.

Одним з найбільш коректних індикаторів динаміки розвитку підприємства є співвідношення темпів зміни деяких з характеристик його діяльності. Зокрема, один із провідних учених із проблем аналізу та фінансового менеджменту В.В. Ковальов стверджує, що зростання в динаміці й зафіксоване нижче співвідношення темпів зміни сукупного капіталу, авансованого в діяльність підприємства, обсягу реалізації та прибутку відображають позитивну тенденцію в безпеці й розвитку компанії [2]. Підкреслюючи принципову важливість запропонованого співвідношення, В.В. Ковальов

за аналогією до «золотого правила механіки» назвав його «золотим правилом економіки підприємства» [2]. Істинність «золотого правила економіки підприємства» визнають багато російських та українських фахівців, серед яких М. І. Баканов, А. Д. Шеремет, Г. О. Швиданенко., В. О. Мец, І. П. Отенко та інші. Ця залежність характеризує стан економічної безпеки діяльності підприємства, коли його економічний потенціал зростає, а порівняно зі збільшенням економічного потенціалу обсяг реалізації зростає більш високими темпами, тобто ресурси підприємства використовуються ефективніше, прибуток підвищується випереджаючими темпами, що вказує на відносне зниження витрат. В окремих випадках, зокрема в ході реалізації реструктуризації в короткостроковому періоді, передбачається відхилення від цієї ідеальної залежності, що пов'язане із завданнями реалізації кожного етапу і послідовністю заходів, спрямованих на підтримку трансформації (активне інвестування, запровадження нових технологій, введення нових видів діяльності).

У роботах І. П. Отенко, присвячених дослідженню стратегічного потенціалу підприємства [1, 5, 6], доведено, що можливість обліку і коригування на базі цієї оцінки та аналізу дозволяє ефективно управляти потенціалом, формуючи при цьому потенціал розвитку. Це досягається в тому випадку, якщо постійно відстежуються темпи зростання вибраних показників, їх пропорційне співвідношення у змінах та визначається ступінь впливу на процеси реалізації цілей підприємства в рамках установленого часового періоду. При цьому слід відстежувати не тільки зміни окремих показників, але і зміни їх співвідношень. Поява небажаних співвідношень у темпах зростання показників служить сигналом для коригування або навіть відмови від діючої стратегії. У цьому сенсі доцільне й необхідне створення на рівні підприємства системи моніторингу, що дозволяє реалізовувати принципи динамічності, безперервності та безпеки в управлінні процесами розвитку підприємства.

Визначення складу комплексу показників для оцінювання економічної безпеки в міру ускладнення умов виробництва та збуту продукції, посилення вимог до якості товару і т. д. стає все більш складним. Слід урахувати також, що показники, які включаються в оцінку, можуть міняти свою важливість залежно від стану зовнішнього середовища, життєвого циклу й стратегічних цілей підприємства. Вважається, що перелік показників, котрі підлягають оцінюванню, повинен бути достатнім для розпізнавання різних станів підприємства і буде визначатися такими факторами, як цілі підприємства, специфіка галузі, тип стратегії, особливості ринкової ситуації та ін. «Золоте правило економіки підприємства» в діагностиці стану економічної безпеки може бути використане на етапі експрес-діагностики економічної безпеки діяльності підприємства, бо має певні особливості. Так, такий підхід дозволяє дати загальну оцінку стану економічної безпеки розвитку підприємства, але не дозволяє розпізнати його причини, виявити чинники, що обумовлюють ті або інші пропорції показників, тенденції їх змін.

Стан захисту для розвитку підприємства базується на тому, наскільки ефективно системі управління та службі економічної безпеки підприємства вдається запобігати загрозам й усунути збитки від негативних впливів на різні аспекти діяльності. Джерелами таких негативних впливів можуть бути усвідомлені чи неусвідомлені дії конкурентів, організацій, у тому числі органів державної влади, міжнародних організацій, а також збігу об'єктивних обставин, наприклад: стан фінансової кон'юнктури на ринках, як внутрішніх, так і зовнішніх, наукові відкриття й технологічні розробки, форс-мажорні обставини тощо [7, 8]. Тому реальна оцінка економічної безпеки розвитку має ґрунтуватися на таких принципах дослідження, як: цілеспрямованість – орієнтація на досягнення встановлених задач та практичних результатів; системність – комплексність розв'язуваних проблем з урахуванням їх взаємозв'язків у загальній структурі забезпечення економічної безпеки діяльності підприємства, виявлення взаємозв'язків з іншими об'єктами, встановлення причинно-наслідкових зв'язків; актуальність – впливає з потреб практики, має високий ступінь важливості для розв'язання проблеми розвитку підприємства; достовірність та об'єктивність вихідних даних, висновків, оцінок, пропозицій; повнота використання всієї наявної інформації, що стосується розв'язуваних завдань, визначення закономірностей розвитку; обґрунтованість – отримання аргументованих результатів дослідження на основі сучасних методів, інформаційних технологій; можливість порівняння виявлених тенденцій розвитку, кількісних і якісних характеристик.

Отже, оцінювання економічної безпеки діяльності підприємства ґрунтується на послідовних етапах і процедурах збору, впорядкування даних, усвідомлення проблеми, представлення результатів пошуку варіантів розв'язання на підставі отриманих результатів (табл. 1).

Відмітними особливостями розробленого методичного підходу є: єдина інформаційна основа – комплекс показників за виробничою, фінансовою, маркетинговою, інноваційною функціональними сферами та сферою управління персоналом; результати оцінювання – індикатори змін у стані економічної безпеки розвитку є основою для розроблення управлінських рішень щодо контролю над реалізацією стратегій розвитку та механізмів їх захисту. Достатній рівень економічної безпеки підприємства відповідає умові, що всі її показники знаходяться в межах допустимих порогових значень, недотримання яких порушує нормальний хід процесів виробництва та реалізації продукції,

відтворення потенціалу й зумовлює формування негативних тенденцій у результатах діяльності підприємства.

Таблиця 1

**Методичне забезпечення аналізу економічної безпеки
розвитку підприємств**

Етапи аналізу	Методи аналізу	Результати аналізу
1. Вибір та обґрунтування комплексу показників	Методи аналізу й синтезу, формалізації, обробка статистичної звітності	Обґрунтовано комплекс показників за ознакою стану складових економічної безпеки та визначено їх порогові значення.
2. Вибір методів аналізу економічної безпеки розвитку підприємств	Методи аналізу та синтезу, логіки, формалізації, моделювання.	Обрано методи: кластерний аналіз для виділення кластерів типів економічної безпеки розвитку підприємств; економічний аналіз для визначення порогових значень показників; розрахунку узагальнюючого показника економічної безпеки.
3. Виявлення типів економічної безпеки розвитку підприємств	Методи й прийоми економічного аналізу; метод кластерного аналізу (метод Уорда)	Виділено 4 кластери підприємств за типом економічної безпеки їх розвитку: 1-й кластер – задовільний стан безпеки розвитку; 2-й кластер – небезпечний стан розвитку; 3-й кластер – критичний стан розвитку; 4-й кластер – кризовий стан розвитку.
4. Оцінювання рівня економічної безпеки розвитку підприємств за виділеними типами	Метод побудови узагальнюючого (інтегрального) показника	Аналіз стану економічної безпеки розвитку за виділеними кластерами підприємств. Оцінка рівня економічної безпеки розвитку підприємств за кластерами та складовими економічної безпеки в кожному кластері.

Для реалізації четвертого етапу методичного забезпечення аналізу (табл.1) запропоновано використовувати метод побудови узагальнюючого показника, котрий складається з таких процедур: побудови шкали перетворення значень показників економічної безпеки; визначення основних точок фазових змін значень показників (за їх пороговими значеннями); вибору функції перетворення та форми згортання показників. Перевагою використання цього методу є те, що вимірювання рівня досягнень значень показників здійснюється згідно із закономірностями змін ознак стану економічної безпеки досліджуваних підприємств за мультиплікативною формою узагальнюючої функції. Реперні або фазові точки зміни величин установлювалися з урахуванням результатів статистичного обстеження за нормативними значеннями показників загальноприйнятих методик визначення фінансово-економічної стійкості підприємств та методики розрахунку рівня економічної безпеки України. Узагальнюючий показник вимірювання економічної безпеки підприємства розраховується як середнє геометричне окремих функцій перетворення ознак. Розроблене методичне забезпечення аналізу стану економічної безпеки підприємств є базою для формування інструментарію управління нею.

Висновки. Розвиток промислових підприємств підвищує вимоги до якості оцінювання їх економічної безпеки, що відповідно потребує високої якості інформаційного забезпечення. Інформація, яка стосується яких-небудь аспектів діяльності підприємства, – найбільш цінний і дорогий з ресурсів підприємства. Саме вона дозволяє підприємству адекватно реагувати на будь-які зміни зовнішнього середовища бізнесу, ефективно планувати та здійснювати свою господарську діяльність. Рівень досконалості аналітичного інструментарію й достовірності отриманих результатів є найважливішою умовою якості методичного забезпечення економічної безпеки розвитку підприємств, що є підґрунтям для безпекоорієнтованої системи управління розвитком підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Отенко І. П. Аналітичний інструментарій управління економічною безпекою підприємства / І. П. Отенко, О. Ф. Ярошенко // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. – Хмельницький : ХНУ. – 2009. – № 4, Т.2. – С. 38 – 41.
2. Ковалев В. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / В. В. Ковалев, О. Н. Волкова. – М. : ООО «ТК Велби», 2002. – 424 с.
3. Каплан Р.С. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Р.С. Каплан, Д.П. Нортон. – Москва : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2003. – 214 с.
4. Нили Энди. Призма эффективности: Карта сбалансированных показателей для измерения успеха в бизнесе и управления им: пер. с англ. / Энди Нили, Крис Адамс, Майк Кеннерли. – Днепропетровск: Баланс-Клуб, 2003. – 400 с.

5. Шемаєва Л. Г. Когнитивная технология анализа и моделирования стратегического развития предприятия / Л. Г. Шемаєва // Научные труды ДонНТУ. – 2005. – № 91. – С. 134 – 143.

6. Отенко І. П. Стратегічні пріоритети підприємства: монографія / І.П. Отенко. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2008. – 180 с.

7. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : монография / А.В. Козаченко, В. П. Пономарев, А. Н. Ляшенко. – К. : Либра, 2003. – 280 с.

8. Ляшенко О.М. Забезпечення соціально-економічної безпеки підприємства як функція сучасного менеджменту / О.М. Ляшенко, В.Л. Безбожний // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія «Економіка»: зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНТУ, 2008. – Вип. 33-1. – С. 66 – 72.

УДК 005.52:658:338.246

JEL M29

Комарков Дмитро Володимирович, аспірант. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. **Методичне забезпечення аналізу економічної безпеки розвитку підприємств.** Економічна безпека підприємства є одним з найважливіших факторів ефективного функціонування та стабільного розвитку. З іншого боку, стабільність процесів ефективного функціонування та розвитку підприємства є свідченням належного фінансово-економічного стійкого стану, а отже, і високого рівня його економічної безпеки. Тобто, оцінюючи стан процесів функціонування та розвитку, можна говорити про стан безпеки підприємства в цілому. Саме тому економічна безпека машинобудівних підприємств – одна з базових складових національної безпеки. Цим обумовлюється досить ретельна увага вчених-економістів до інформаційно-аналітичної бази – показників, критеріїв, методів та методик їх розрахунку для аналізу стану економічної безпеки підприємств, її інтеграції в систему управління розвитком підприємств.

Ключові слова: економічна безпека, розвиток, аналіз, методичне забезпечення, підприємство.

УДК 005.52:658:338.246

JEL M29

Komarkov Dmytro. Postgraduate student of the Department of Management and Business. Semen Kuznets Kharkiv National University of Economics. **Methodical support for analysis of economic security in the development of enterprise.** Economic security of an enterprise is one of main factors for effective functioning and sustainable development of an enterprise. From the other side, sustainability of the development and functioning proves stability of financial and economic state, high level of its economic security. In other worlds, through the assessment of a state of the development and functioning it is possible to estimate economic security in general. Thus, economic security of machine building enterprise is one of a basic part of national security. This factor leads to the great attention of scholars in research basis, i.e. index, criteria, method and methodic for analysis of state economic security of enterprise, its integration in the management system for development of an enterprise.

Key words: economic security, development, analysis, methodical support, enterprise.

УДК 005.52:658:338.246

JEL M29

Комарков Дмитрий Владимирович, аспірант. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. **Методическое обеспечение анализа экономической безопасности развития предприятий.** Экономическая безопасность предприятия является одним из важнейших факторов эффективного функционирования и стабильного развития предприятия. С другой стороны, стабильность процессов эффективного функционирования и развития предприятия свидетельствует о стойкости его финансово-экономического состояния и, таким образом, свидетельствует о высоком уровне его экономической безопасности. То есть, оценивая состояние процессов функционирования и развития предприятия, можно говорить о состоянии безопасности предприятия в целом. Именно поэтому экономическая безопасность машиностроительных предприятий – одна из базовых составляющих национальной безопасности. Этим обуславливается внимание ученых-экономистов к информационно-аналитической базе – показателям, критериям, методам и методикам их расчета для анализа состояния экономической безопасности предприятий, ее интеграции в систему управления развитием предприятий.

Ключевые слова: экономическая безопасность, развитие, анализ, методическое обеспечение, предприятие.